

Pospíšil, Ivo

Kulturní mise latiny v multilingvním prostoru dnešní Ukrajiny

Opera Slavica. 2019, vol. 29, iss. 4, pp. 55-60

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2019-4-8>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141996>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

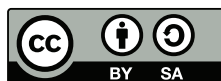
Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

werden vorgestellt, diskutiert und wissenschaftlich ausgewertet. Der Band zielt somit auf einen weiträumigen Rezipientenkreis ab, fördert neue Einblicke in die strukturelle Beschaffenheit der Romane und Novellen von Ivo Andrić zu Tage und hebt den Einfluss des Schriftstellers auf die serbische Sprache und Kultur eindrucklich hervor.

Martin Henzelmann

Bibliografie:

KUSTURICA, E., KOVAČEVIĆ, M. (ur.): *Značaj srpskog jezika za očuvanje srpskog kulturnog identiteta. I: Ivo Andrić i srpski jezik*. Radovi sa naučnog skupa održanog u Andrićgradu 12–13. maja 2018. (= Odjeljenje za srpski jezik. Biblioteka Naučni skupovi; knjiga 1). Višegrad (Andrićgrad): Andrićev institut, 2018.

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.

<https://doi.org/10.5817/OS2019-4-8>

Kulturní mise latiny v multilingvním prostoru dnešní Ukrajiny

MYRONOVA, V., HRYCENKO, S., KOROL'OVA, N., KOSIC'KA, O., KOŠČIJ, O., LASTO-VEC', M., ŠČERBYNA, M.: *Latin in the Multilingual Space of Ukraine in the 15th–18th Centuries*. Vychází péčí České asociace slavistů. Vydal Jan Sojnek – Galium, Brno 2019, 126 s. ISBN 978-80-88296-08-9.

Velmi potřebný text vydali klasičtí filologové a medievisté z Kyjeva v rámci svého výzkumu v Brně péčí České asociace slavistů. Jde o klíčové téma dějin východních Slovanů, které spočívá ve změně kulturní a tím dílem i politické orientace. Tato změna proběhla právě v období, jež je obsaženo v titulu práce. Orientace na Byzanc postupně zaniká od jejího úpadku a konečného pádu v 15. století a od té doby začíná sílit vliv germánsko-románské Evropy a středověké a pozdější verze latinského jazyka, jehož prostřednictvím se na teritorium východních Slovanů dostávají dávno

před reformami Petra I. západoevropské kulturní modely. Nejde ovšem jen o území současné Ukrajiny, ale také o Bělorusko a Moskevskou Rus, resp. Ruskou říši. Právě na území dnešního Běloruska a Ukrajiny probíhaly tranzitivní procesy, které obohacovaly komplex kultury východních Slovanů, kteří ostatně psali jazykem nejbližším církevní slovanštině, standardem, jenž byl srozumitelný na celém území. Jen stěží lze proto rozdělovat území dnešních tří východoslovanských národů: spisovatelé pokládání nyní třeba za ukrajinské (Hryhorij Skovoroda) nebo běloruské či ruské psali obdobným jazykem vystavěným na bázi původní staroslověnské gramatiky se smíšeným lexikem jiho- i východoslovanským, byť se nyní často modernizovaně nazývá staroruským, staroukrajinským nebo staroběloruským. Trváme tedy na dlouhé existenci východoslovanské kulturní, hlavně jazykově literární, i když ne zcela politické jednoty, jak jsme to už nejednou vyjádřili.¹ V korektní angličtině napsaná monografie mapuje vývoj latiny na dnešním ukrajinském území, a to v různých obdobích a hlavně prostředích. Úvodní osmistránková partie shrnuje používání latiny na území dnešní Ukrajiny v 15.–17. století. Další kapitola Chancellery Latin in Fifteenth to Sixteenth Century Galitian Rus' ukazuje na úřední latinu na dnešní západní Ukrajině, která se v průběhu dějin ocitala v různých státních útvarech ve městech Halyč, Sanok, Przemysl a Lvov (samozřejmě můžeme tato města psát různě, podle toho, v jakých jazycích to bude). Stejně jako ve zbytku Evropy i zde hrála latina roli oficiálního jazyka úředních dokumentů, jež politicky spojovaly různá území s rozporuplnými dějinami. Další kapitola Latin in the Life of Greek-Catholic Church in the Sixteenth to the Seventeenth Century se posunuje po časové ose stále dál a ukazuje na úlohu latiny v evropském životě a na její fungování v řecko-katolické církvi, včetně zvláštností latinských dokumentů v jiném jazykovém prostředí. Zde se také ocitáme uprostřed kulturního proudění, které zasáhlo území východních Slovanů. Někteří historikové v minulosti spekulovali o přítomnosti románského stylu a snad i gotiky v Kyjevě, ale tyto dva umělecké směry zasáhly území východních Slovanů rozhodně jen neznatelně, a to ještě spíše byzantským prostřednictvím. Jinak tomu bylo s renesancí, která také nesla rysy byzantské, ale propojení Itálie a Byzance bylo intenzivní, takže humanismus a renesanci lze pokládat za první silné kulturní a umělecké proudění, jež východní Slované zasáhlo, ačkoli zdaleka nedosahovalo intenzity vlivu baroka, a to se zde šířilo

1 POSPÍŠIL, I. et al.: *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*. Praha: Libri, 2001, viz naši úvodní stať K celku východoslovanských literatur, s. 15–19. POSPÍŠIL, I.: *Teorie literárních dějin, literární komparatistika a identita národních literatur (problém východoslovanského areálu)*. In: MYRONOVA, H. (ed.) et al.: *Ukrajiništyka: mynule, sučasne, majbutnje II: zbirnyk statej učasnykiv mižnarodnoji konferenciji, kotra vidbulasja 19–20 lystopada 2008 roku ta bula prysvjačena 15-riččju ukrajiništyky na Filosofovskomu fakul'teti universytetu imeni Masaryka u Brno = Ukrajiništyka: minulost, přítomnost, budoucnost II: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Brně ve dnech 19.–20. listopadu 2008 a věnované 15. výročí zahájení výuky ukrajinštiny jako studijního oboru na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.

ve sféře obecně slovanské právě skrze latinu: „European tendencies and Renaissance ideas were accepted and evolved in the territory of Ukraine, extending their influence on the development of education, science, art, architecture. Adoption of European accomplishments was closely linked to learning and using Latin, which spread almost in all spheres of cultural and political life.“²

Vynikající kapitolou je latinsky psaná historiografie 17. století (kapitola Ukrainian Seventeenth-Century Historiography in Latin), jinde jde o latinské nápisy od 16. po 18. století, kdy latina ke konci tohoto období byla spíše dekorací a znakem vzdělanosti než běžným komunikačním prostředkem. Nelze ovšem pominout ani sylabickou poezii v 17. a 18. století, stejně jako objevování antické tradice spojené s pozdní renesancí. Nebyli by to však jazykovědci, kdyby se nezačali zabývat latinskými výpůjčkami v ukrajinštině (tedy staroukrajiništině nebo spíše onom církevněslovanském jazyce prolnutém východoslovanskými prvky). Zde bych ocenil pokus o jejich klasifikaci, sumarizaci strukturních typů latinských výpůjček, cest jejich pronikání do ukrajinštiny nebo jazyka, který jsem pojmenoval výše, včetně sémantických posunů a transformací. Nakonec se autoři pokoušejí o vystižení badatelských perspektiv studia středověkých a novověkých latinských studií. Těch úkolů, které mají tato studia před sebou, je mnoho, mezi nimi „establishing the general criteria for evaluation of Latin works, investigation of Latin genre varieties, analysis of the reception of Antique literature models in Latin written source seem highly significant.“³

Někdy bych měl připomínky k neobvyklému použití anglických termínů, anglická nebo britská tradice klasických studií je přece jen jiná než kontinentální a ta je zase jiná než východoslovanská. Třeba ocenit rozsáhlou bibliografii předmětu, nicméně něco mi v tomto objemném seznamu chybí, například zásadní kniha Lappa-Danilevského o tranzitivním území tzv. západní Rusi, tedy právě dnešního západního Běloruska a západní Ukrajiny jako východního teritoria k šíření latiny na východ.⁴ V první knize souboru studuje Lappo-Danilevskij působení západoevropské kultury v Moskevské Rusi v době středověku, renesance, reformace, protireformace a náboženských válek v Evropě. Ukazuje nejprve na vliv scholastiky v litevsko-polském provedení a zejména analyzuje úlohu Maloruska (Ukrajiny) jako zprostředkovacího článku. Moskevská Rus

2 MYRONOVA, V., HRYCENKO, S., KOROL'OVA, N., KOSIC'KA, O., KOŠČIJ, O., LASTOVEC', M., ŠČERBYNA, M.: *Latin in the Multilingual Space of Ukraine in the 15th–18th Centuries*. Vychází péčí České asociace slavistů. Vydal Jan Sojnek – Galium, Brno 2019, s. 37.

3 Tamtéž, s. 108.

4 Viz naši recenzi: POSPÍŠIL, I.: *Potřebná edice o ruském myšlení (Aleksandr Lappo-Danilevskij: Politische Ideen in Rußland des 18. Jahrhunderts. История политических идей в России в XVIII веке в связи с общим ходом развития культуры и политики. Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte, Neue Folge, Bd. 1. Предисловие М. Ю. Сорокиной. Подготовка текста М. Ю. Сорокиной при участии К. Ю. Ланно-Данилевского. Böhlau Verlag, Köln–Wiemar–Wien 2005)*. *Slavica litteraria*, X 9, 2006, s. 326–327.

v procesu přejímání západních náboženských idejí dokládá svou nevyspělost; nicméně pak se zde rozhořel boj mezi stoupenci řeckého (восточники) a latinského působení (западники); nehledě na tradičně značnou sílu vostočniků a jejich brzdění latinizace, boj končí jejich porážkou. Druhá kniha líčí střet protestantismu a katolicismu na půdě Moskevské Rusi, oslabení protestantského vlivu a jeho příčiny a vznik progresivního pravoslavného směru. Poznámky, seznam pramenů a periodik dílo uzavírají.

Práce A. Lappa-Danilevského o historii ruských idejí mi svým významem připomíná úlohu V. Sipovského v poznávání ruské prózy obecně a románu zvláště. V knize se dotýkáme pramenů a kořenů klíčových vývojových činitelů, mimo jiné starce Artěmije, Filofeje, Petra Mohyly, Mazepy, Chmelnyckého, Feofana Prokopovyče, Stefana Javorského, Gizela (Giesel), Simeona Polockého; skvělá je hlavně část o působení protestantismu a jeho činitelů, resp. jejich knih v Rusku a nakonec pasáže o díle I. T. Posoškova. Neobyčejným přínosem je studium institucí a školských zařízení a překladových textů: potvrzuje se tím, že politické ideje se do Ruska často dostávaly skrze „lépe stravitelnou“ narativní prózu (Gesta Romanorum, Speculum Magnum, tedy Римские деяния, Великое Зерцало aj.). Je překvapující, jak málo se A. Lappo-Danilevskij na základě tak rozsáhlého a dlouhého studia odvážil radikálnějších pohledů; ovšem jeho vize je hodně ruská, místy nelze nevidět ani velmocenský tón. Byl zjevně zapadníkem – pokud můžeme užít tuto „label“: hledá „vliv“ Západu v Rusku a už méně ukazuje, jak se tyto „vlivy“ v Rusku zpracovávaly, tedy jak přesně byli při tom Rusové kreativní. Nicméně silný je právě v shromáždění, utřídění a obezřetné interpretaci.

I když se kyjevští klasičtí filologové o tuto knihu možná záměrně neopírají, opření se o dílo Dmytra Čyževského je tu klíčové a oprávněné. Právě od 16. po 18. století bylo území dnešní Ukrajiny tím, jež bylo i navenek kulturotvorné, tedy hlavně vůči Moskvě, neboť utvářelo její příklon k západní Evropě a vytvářelo podloží, jež potom usnadňovalo silové reformy Petra I. takřkajíc „shora“. Tyto reformy potom Rusko posunuly k západní Evropě zcela radikálně, zatímco území Ukrajiny a Běloruska spojené s jinými státními útvary a se střední Evropou mělo svoji vlastní vývojovou trajektorii. Myslím, že právě moment kulturotvornosti ve vztahu k celému východoslovanskému prostoru, tedy i euro-asijskému areálu Ruska bylo tu využito zbytečně minimálně, i když osobnosti Simeona Polockého spjatého s územím dnešního Běloruska nebo Feofana Prokopovyče, jež spojoval Kyjev a další centra pravoslavného světa, svědčí o kulturním poslání tohoto prostoru, také ovšem o působení Societatis Iesu, katolického školství a divadla – to vše činí také z ukrajinského území nástupní zónu k šíření latinské evropské vzdělanosti. Zde se tedy nabízí ještě širší plocha pro vědecký výzkum, integrující celý kulturní areál Evropy od Islandu po Ural. Opakuji na pozadí této kulturní knihy to, co jsem napsal jinde: východoslovanský prostor si udržoval kulturní jednotu a právě dnešní ukrajinské území bylo areálem, který

vytvářel inspiraci západní a střední Evropou a posunoval působení evropských směrů a proudů, silněji od renesance a humanismu a ještě významněji od baroka k dalším tvarům a poetikám.

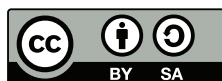
Kromě materiálu a řešení problémů určitého kulturního areálu je kniha ukrajinských badatelů zajímavá i z obecně metodologického hlediska: řadí se k proudu lingvistického myšlení, jež se orientuje na tzv. kulturní lingvistiku, tedy na jazyk jako uzlový bod a integrativní centrum kultury a umění v širokém slova smyslu. Pravda je, že takový výzkum není zcela nový: v minulosti se tato problematika také studovala, a to z různých metodologických zorných úhlů, nicméně bohatý materiál a jeho nové „nasvícení“ může přinést nové výsledky. Zvláště když se tu přirozeně spojuje slavistika a klasická filologie, literární komparatistika, lingvistický konfrontační přístup, genologie, religionistika a snad i teologie.

Ivo Pospíšil

Bibliografie:

- MYRONOVA, V., HRYCENKO, S., KOROL' OVA, N., KOSIC'KA, O., KOŠČIJ, O., LASTO-VEC', M., ŠČERBYNA, M.: *Latin in the Multilingual Space of Ukraine in the 15th–18th Centuries*. Vychází péčí České asociace slavistů. Vydal Jan Sojnek – Galium, Brno 2019, 126 s. ISBN 978-80-88296-08-9.
- POSPÍŠIL, I.: *Potřebná edice o ruském myšlení (Aleksandr Lappo-Danilevskij: Politische Ideen in Rußland des 18. Jahrhunderts. История политических идей в России в XVIII веке в связи с общим ходом развития культуры и политики. Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte, Neue Folge, Bd. 1. Предисловие М. Ю. Сорокиной. Подготовка текста М. Ю. Сорокиной при участии К. Ю. Ланно-Данилевского. Böhlau Verlag, Köln–Wiemar–Wien 2005)*. *Slavica litteraria*, X 9, 2006, s. 326–327.
- POSPÍŠIL, I. et al.: *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-068-3.
- POSPÍŠIL, I.: *Teorie literárních dějin, literární komparatistika a identita národních literatur (problém východoslovanského areálu)*. In: MYRONOVA, H. (ed.) et al.: *Ukrajiniŝtyka: mynule, sučasne, majbutnje II: zbirnyk statej učasnikiv miŝnarodnoji konferenciji, kotra vidbulasja 19–20 lystopada 2008 roku ta bula prysvjačena 15-riččju ukrajiniŝtyky na Filosofov'komu fakul'teti univ'ersytetu imeni Masaryka u Brno = Ukrajiniŝtyka: minulost, přítomnost, budoucnost II: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Brně ve dnech 19.–20. listopadu 2008*

a věnované 15. výročí zahájení výuky ukrajinštiny jako studijního oboru na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4964-2.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

<https://doi.org/10.5817/OS2019-4-9>

О дискурсе, двух основных школах дискурс-анализа и возможностях дискурс-анализа в новом учебнике Н. Цингеровой и К. Мотыковой *Úvod do diskurznej analýzy*

CINGEROVÁ, N. – MOTYKOVÁ, K.: *Úvod do diskurznej analýzy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2017. 174 s. ISBN 978-80-223-4385-5.

Термин *дискурс* обычно относится к использованию языка в социальном взаимодействии и, в наиболее общем смысле, охватывает не только сам текст, но в более широком смысле его участники включаются в непосредственный контекст. Как правило, дискурс связан с определённой группой пользователей (в отдельных случаях с отдельным лицом), имеет отношение к конкретной социальной или коммуникационной ситуации (или общественному учреждению) и обычно имеет дело с определённой темой или набором тем.

Существует ряд пересекающихся концепций дискурса, базирующихся на различных теоретических основах, и формулирование его однозначного определения ещё более осложняется тем фактом, что эта концепция связывает язык, общение, взаимодействие, культурный, исторический и социальный контекст и т. д.

В представленном вниманию студентам разных сфер гуманитарных и общественных наук, а также более широкой научной общественности вузовском учебнике *Úvod do diskurznej analýzy*, написанном в рамках грантового проекта № FG07/2015, авторы Нина Цингерова — кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры русистики и восточноевропейских исследований Философского факультета Университета им. Коменского в Bratislave и Катарина Мотыкова — кандидат филологических наук, старший